

eredetiséget, merész állításainak védelmétől az éleselméjűséget eltagadni nem lehet. Teleki politikai pályájának rajza, tragikumának megfejtése pedig igazán művészi.

Kiegészíti a sorozatot *Gyöngyösinek Murányi Venusa és Kemény Jánosa*. Hogy tudja-e élvezni a XX. század magyar közönsége e két verses szerelmi regényt, az mellékes, Gyöngyösi e két műve, mint a XVII. és XVIII. század legnépszerűbb olvasmánya, mindenesetre reáshozál arra, hogy a Remekírók művei közé soroztassék. De még jobban örvendünk e kiadásnak azért, mivel teljesül vele az irodalomtörténet buvárainak egy régi, újabban Szily Kálmántól hangoztatott vágya: bírjuk végre Gyöngyösi két főművét úgy, amint a költő kiadta őket. A Murányi Venust ugyanis már vagy két századja abból a rontott kolozsvári kiadásból (1702) nyomtatják újra, melyet még 1793-ban megbélyegzett Verseghy. Ez a címlap szerint «megjobbított» kiadás nemcsak töméntelen önkényes változtatást, illetőleg rontást tett a szövegen, hanem több mint kétszáz sort elhagyott belőle. Mivel Dugonics és később Toldy (1864. kiadásában) szintén ezt a romlott szöveget vették alapul, azóta a különösen Toldy tekintélyével fedezett apokrif szöveg szerepelt mind mai napig. BADIĆS FERENC az első, 1664-iki kiadás alapján visszaállítván a hiteles szöveget, nagy szolgálatot tett a magyar tudománynak. A kiadás elé háromíves bevezetése is inkább a tudománynak, mint a laikus olvasónak szól. Nagy apparátussal, az eddig ismert egész Gyöngyösi-irodalom segítségével találó, de túlságosan részletes képet ad a költőről, kiterjeszkedve életére és műveire is. Olyan tömören van az első fele megírva, annyit beleszórtott a pár lapba, hogy ez a bevezetés tudományos szempontból Gyöngyösi-nek legjobb életrajza, de a nem szakembernek kissé fárasztó.

cs. e.

★

Magyar és német kézi szótár, tekintettel a két nyelv szólásaira. Szerkesztete *Kelemen Béla*, áll. főreáliskolai tanár. *I. Német-Magyar rész.* VIII + 522 l. *II. Magyar-német rész.* VIII + 528. l. Budapest, az Athenæum r.-t. kiadása. A két rész ára 16 kor.

Ha igaz az, hogy a nyelv minden szava a néptudat egy-egy fogalmának felel meg, akkor a nép összes fogalmait vagyis műveltségét feltárja a jó szótár. Minden szótár ilyformán a maga korának kulturképe, amint az a szerző öntudatában tükröződik. Modern kulturánknak már most keresve is alig találhatnók teljesebb képét, mint Kelemen Béla új, kétkötetes kézi szótárában.

Nem magyar kulturánkat említettem: annak leghivatottabb thesaurusát az Akadémia Nagy Szótárában fogjuk tán valamikor

üdvözölhetni. Én szándékosan modern kulturát mondtam, mert annak fogalma — mondhatnók — teljesen kimerül abban a kölcsönös érintkezésben, mely köztünk és a német közt ma fennáll. Hazánk szélesebb, könyvolvasó rétegének egyetlen idegen nyelve a német, a külfölddel való érintkezésünk pedig részben a német szó vidékére szorítkozik, részben annak közvetítésével él más népekkel szemben. Ezen élő magyar-német szókincsből hiányozni fog persze sok oly speciálisan magyar, illetve német fogalomnak a neve, melyet a népnyelv mintegy a maga magánhasználatára alkotott, úgyszintén a szaktudományok sok részletfogalma, melyet a hazai nagyközönség sem ismer, viszont napról-napra új területet fog elhódítani ez a szókincs az új technikai vívmányok, a népszerűsített tudományok és sportok világából, mert ezek mindinkább közkinccsé válnak az egész művelt emberiségnek. A nyugati nemzetek megteremtették kölcsönös érintkező nyelvüknek páratlan tökéletességű kincsesházát, a Sachs-Villatte-t és Muret-Sanders-t, nekünk meglesz jó időre a magunk Kelemenje! A németek számára ez a könyv még nem készült: ez meglátszik több helyen, azonban nekünk ez lesz a par excellence német szótárunk.

A munka, melyet e kettős mű szerzője végzett, nem kicsinylendő. Két hatalmas kötetnek hármashasábait tölti meg a százezer-nél több címszó, melyeknek száma fölülmúlja így apáink szótárát, a Ballagit, a ma ismert Simonyi-Balassa szókészletének majdnem kétszeresét öleli fel. Vagy hinné valaki, hogy következő, nagyon általános szavak nincsenek meg e szótárak egyikében sem: *galambösz, görbe nap, jogállam, kedélyvilág, kenyérkérdés, közérzet, közszájon élő, lóratermelt (nép), magánhasználatra, magyartalanság, művészeti irány, nagyhatalmi állás, három napi fogház, népélet, népieskedés, öngyilkossági kísérlet, őstermelő ország, párbajjellenes mozgalom, pormentes, rovatvezető, ráhárul (a feladat), törökvilág Magyarországon, trónörökösödési háború, seregek ura, várjobbágy, zsidóország, zsúfoltság*. És az ilyenek száma ezerekre rúg! Pedig e roppant anyaggal szemben is épen a megszorításban mutatkozott a mester. Kelemen erős kritikával megrostált minden egyes szót, — a könyv vége felé még jobban, mint az elején — közkeletű-e a művelt társaság ajkán? előfordul-e a mai szépirodalom és újság nyelvén? Ha igen, akkor viszont nem kérdezte, törvényes-e születése vagy valamely nyelvújításnak terméke-e? Nagy előnyére vált itt a szerzőnek újságírói multja és modern ízlése. De a szigorú kritikus és lelkiismeretes magyar tanár sem tagadja meg magát. Ha liberális volt a szavakkal szemben, annál kevesebb alkut ismer a frazeológiában, — melyet tudvalevőleg a címben is könyve egyik fontos részének tart — mikor arról van szó, hogy valamely szólásnak, kifejezésnek adja mását

magyarul. Szeretehasznál magyartalan frázisainkat «elrettentő» például sem találjuk szótárában, ellenben kiemeli a könyvnek valamennyi bírálója, hogy szerzője gazdagon merített magyarságunk ősforrásából, a népnyelvből, a közmondások igéiből és ezrivel találjuk a szövegben klasszikusaink legszebb, legismertebb mondásait, sorait: műfordítóink, diákjaink legörvendetesebb meglepetésére!

És ez rávezet bennünket Kelemen szótárának egy másik jeleségére. Ez a szótár az iskolából került ki, az iskolában is fogja rendeltetését végezni. Az pusztá ábránd, hogy e könyv minden intelligens magyar ember könyvespolcán helyet foglaljon, mint nélkülözhetetlen háziesszköz; azonban a középiskola, különösen pedig az abiturians ezentúl nem lesz el nélküle. Érdekes, hogy Kelemen épen erre való tekintettel, az összes használtabb olvasókönyveket és stílusgyakorlatokat is kicédulázta nehezebb kifejezések dolgában, hogy ilyformán is könnyítsen a tanulókon. Beosztásában, berendezésében ez a szótár ugyanazon a csapáson halad, amelyen az ő közvetlen elődei, a kis Kelemenek haladtak: az ország diákságának régi jó ismerősei és mellőzhetetlen tanácsadói. Az iskoláé e szótár annyiban is, hogy megjegyzésekkel, útbaigazításokkal, kívánalmakkal nem egy tanférfi fordult a szerzőhöz, kinek munkáját ez a sokoldalú érdeklődés is tökéletesítette; és végül mert első sorban pædagogiai elv, hogy a szótár minden kérdés dolgában gyorsan és pontosan útbaigazítson bennünket.

A gyors kezelés lehetőségét szolgálja az a körülmény, hogy minden önálló szó, tehát az összetett és a képzett szó is, — külön, feltűnően szedett címszó alatt foglal helyet. Az igekötők, melyek különálló életet is élnek, külön címszó alatt szerepelnek persze, de összetételeik javarésze azután egyenkint következik szigorú betűrendben; tehát: *át alakít, át alakul, át alakuló, átalány, áthat, és aztán ismét át állít.* Kelemen még a ragokat, a szótárak mostoha gyermekeit is gondjába veszi és a magyar-német szótára végén két lapon fordításukra nézve sok becses útmutatást ad. Sok gondot okoz minden szótárírónak a frázisoknak jó helyen való elhelyezése, hogy a kereső lehetőleg két helyen ne legyen kénytelen lapozni. Kelemen a frázist annál a szónál hozza, amely ránézve a legfontosabbnak mondható; pl. a «gondot ad» a *gondnál*, «adja a bölcsét» az *ad* igenél keresendő; sok szólás meg két helyen is megvan. Egységes elvünk erre nézve persze nincs; megkönnyítik azonban a munkát a gyakori utalások; mekkora munka!

Hogy a szótár pontosan is kiszolgáljon bennünket, a célból a modern szótár egyúttal kis nyelvtanná is lett, mely, mint pl. az említett Muret-Sanders is, majdnem minden nyelvtani kérdésre ad felvilágosítást. Kelemen minden egyszerű magyar főnévnek megjelöli

3. birt. személyét, tárgyesetét és többesét, hogy úgy tővégi hangzóit megismerhessük, az igének mult időbeli 1. és 3. személyét, valamint felszólító módját adja, hogy esetleges tőváltozásait is lássuk; a német szavak pedig az iskoláinkban dívó módon a genust, genitivust és pluralist, illetve a teljes averbót mutatják. Végig megjelöli még Kelemen az összetett szavak elválhatóságát, a német melléknevek fokozott alakjait és I. kötete végén terjedelmes összeállításban találjuk a német erős igék teljes ragozását.

Ha még végezetül megemlítem, hogy az I. kötet a régi helyesírást követi, a II. kötet ellenben szigorúan betartja úgy a magyar, mint a német új helyesírást, sőt hogy a szerző az ebből származó nehézségek elhárítására a II. kötet végén pontos jegyzékét adja a két német helyesírás eltéréseinek, — akkor mindezek alapján bátran mondhatom, hogy Kelemen szótára a magyar szótárírás nagy sikerét jelenti, melyet a magyar szorgalom és a magyar pädagogia vívott ki.

Fürst Aladár.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Zeitschrift für Pädagogische Psychologie, Pathologie und Hygiene. Herausgegeben von Ferdinand Kemsies und Leo Hirschlaff. Berlin. Walthers. 1904. évfolyam (498 lap. 6 füzet).

E folyóirat különösen a pädagogiai psychologia újabb irányainak áll szolgálatában. Egy-egy évfolyam 6 füzetre terjed. A folyóirathoz főcikkeket, psychologiai társaságok üléseiről szóló referátumokat, könyvismertetések, apróbb közleményeket és pontosan vezetett pädagogiai és psychologiai könyvészetet (bibliotheca pædo-psychologica).

Az 1904. évfolyam értekező cikkei között a figyelemre méltóbbak a következők: *Zimmer Hans* a német nyelvű neveléstörténeti irodalom 1904. évi jelenségeiről jól tájékoztató, bíráló észrevételekkel kísért áttekintést közöl, mely fogalmat adhat a külföldnek idevágó, nagyarányú munkásságáról. — *Lowinsky Viktor* két hosszabb tanulmány szerű cikkben ismerteti az amerikai gyermekpsychologia újabb irodalmát, főképen pedig Stanley Hall iskolájának tevékenységét. Magának Hallnak gondolatai lényegileg a következők: Minden nevelés kezdete és vége a test okszerű ápolásában keresendő. A testi nevelés még erkölcsileg is fontos; akaratumk szervei az izmok, ezeknek ápolása tehát azonos erkölcsi neveléssel; az izmok elfajulása egyúttal erkölcsi degenerálást jelent. Minden nevelés legyen továbbá társadalmi nevelés, amit eddig nagy mértékben elhanyagoltak. Tanügyünk tartá-